

І.В. ХОДАН,

Буковинський державний фінансово-економічний інститут

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЛАСНОСТІ У ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Реформування економіки України, як і інших країн, здійснюється в умовах встановленої законом різноманітності форм власності, правового відновлення інституту приватної власності та гарантій її рівноправного розвитку в системі існуючих відносин власності.

Формування економічної системи, в основу якої покладено дію ринкових механізмів із соціальною орієнтацією, передбачає становлення повноцінного й ефективного приватного сектора, отже, докорінну перебудову відносин власності. Історична практика довела, що відчуження працівника від власності на засоби виробництва та на його продукти, притаманне командно-адміністративній системі, в кінцевому підсумку заводить господарство у глухий кут. Таким чином, саме власність виступає наріжним каменем економічної організації суспільного життя.

Форми власності, які панують у суспільстві, впливають на суспільно-політичний та економічний розвиток, на інтереси різних соціальних верств. Вони формують економічну систему країни і мережу інституцій, що підтримують її функціонування.

Проблема власності – одна з центральних у ринковій трансформації економіки. В ній водночас концентруються і переплітаються питання економічного, фінансового, соціального і політичного характеру. Від самісінького початку приватизації багато хто з економістів сподівався на те, що, залучивши механізм приватновласницького інтересу, можна забезпечити різке підвищення ефективності вітчизняної економіки, суттєво зменшити відрив від індустріально розвинених країн світу.

У перехідних економіках приватна власність виконує різнобічні функції: складає альтернативу державній; формує основу для розвитку похідних і змішаних форм;

сприяє утворенню середнього класу в суспільстві; виховує дбайливе ставлення до майна; сприяє соціально-економічним трансформаціям у цілому тощо.

Приватна власність у вітчизняній економіці відроджується по-різному. Домогосподарства утворюють одноосібну власність, роблять реальні інвестиції у різні види господарських товариств, набувають прав власності на земельні ділянки, будують чи купують житло тощо. Відродженню й розвитку приватної власності сприяють іноземні інвестиції. Проте головним джерелом, що живить процес відродження інституту приватної власності, розширює і зміцнює приватний сектор вітчизняної економіки, є *приватизація державного майна*.

Головна мета приватизації – підвищення ефективності функціонування підприємств, галузей і економіки в цілому. Як переконує світовий досвід, передача державного майна у приватний сектор стимулює виробництво, що, у свою чергу, забезпечує збільшення податкових надходжень до бюджету і, в кінцевому підсумку, сприяє підвищенню рівня добробуту людей. Наприклад, у США в 80-ті роки дерегулювання (приватизація) охопило залізничний, повітряний і вантажний автотранспорт. У результаті вжитих заходів лише з дерегулювання транспорту знизилися ціни, поліпшилося обслуговування пасажирів. Вигода від приватизації становила десятки мільярдів доларів на рік.

В Україні процеси приватизації майна державних підприємств, створення на їхній основі нових форм господарювання почалися і прокладали собі дорогу ще в межах адміністративно-командної економіки СРСР. Так, у 1989 році було створене перше в колишньому СРСР АТ "Конвейер", у 1990 році – АТ "Концерн Електрон" та ін.

© І.В. Ходан, 2003

Революційною подією в історії формування ринкових відносин в Україні можна вважати Закон України "Про власність", прийнятий постановою Верховної Ради України від 07.02.1991 р., у п. 4 ст. 2 якого було зазначено, що "власність в Україні виступає в таких формах: приватна, колективна, державна. Всі форми власності є рівноправними". А згідно з п.5 тієї ж статті "держава створює рівні умови для розвитку всіх форм власності і їх захисту". З цього моменту приватна власність стала в нашій країні легітимним інститутом, що дало змогу почати роботу з формування правової бази приватизації.

За минулі роки приватизовано близько 75 тис. підприємств, у тому числі понад 21 тис. - державних і близько 54 тис. - комунальних. Утворився вагомий недержавний сектор, але економіка України не змогла "вписатися" у загальносвітову тенденцію економічного зростання. У 1993-1999 рр. валовий продукт у розвинутих країнах неухильно зростав у межах 2,3-4,1% на рік (у середньому - 3,4%), у країнах, що розвиваються, - 3,2-6,7% (5,4%), у країнах Центральної та Східної Європи з транзитивною економікою (за винятком Беларусі та України) з 1994 р. він становив 1,5-5,6% (2,7%). В Україні ж спостерігалось більш як дворазове падіння обсягів ВВП з середньорічними темпами 10,4%. Зростання виробництва, що намітилося в останні два

роки, не знижує актуальності теоретичного обґрунтування розв'язання проблеми підвищення економічної ефективності приватизаційних процесів.

Сучасний стан української економіки характеризується певним набором парадоксів, які породжують несподівані й часто протилежні результати від правильних реформаторських заходів та дій. Наприклад, прискорена і масова приватизація державного майна в Україні призвела до формування порівняно великої кількості приватних підприємств без утворення ефективного власника і тому погіршила ефективність використання суспільних ресурсів.

Станом на 1 січня 2000 року в Україні форму власності змінили 66,7 тис. об'єктів, у т. ч. з 1994 до 1999 року - 63,1 тис. Нині понад 70% загального обороту промислової продукції виробляють на недержавних підприємствах. Близько 6,1 млн. громадян отримали земельні паї, розмір яких становить більш ніж половину земельних угідь країни. Майже завершено приватизацію присадибних ділянок, їхніми власниками стали близько 11 млн. громадян. Акціонерами і власниками земельних паїв стали майже 15 млн. осіб.

За даними вітчизняних і зарубіжних досліджень, у 2000 році структура власності українських середніх і великих підприємств має такий вигляд (див. рис.):

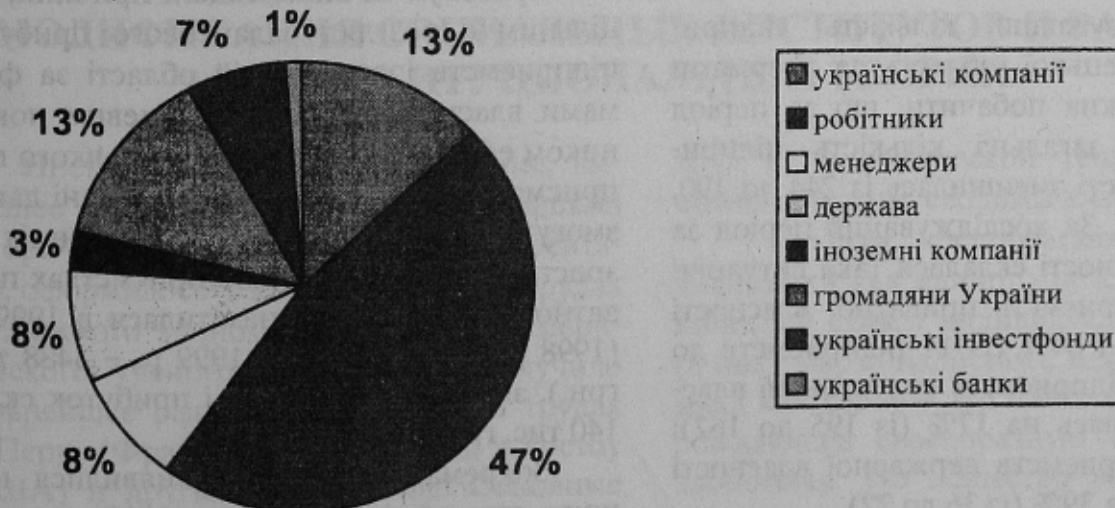

Рис. Структура власності українських середніх і великих підприємств (за 2000 р.)

Аналізуючи діаграму, можна зробити висновки, що 55% – інсайдери (менеджери, сьогоднішні й колишні працівники підприємств), а 45% – аутсайдери (зовнішні акціонери: українські громадяни, інвестиційні фонди, банки, держава, іноземні компанії).

Одним із головних завдань приватизації в Україні є поява реального власника, демократичний та справедливий розподіл власності і подальший її перерозподіл з метою максимально ефективного її використання як в інтересах власника, так і в громадських та загальнодержавних інтересах. Успішно проведена приватизація спроможна викликати такі докорінні зміни в суспільно - економічних відносинах:

- появу реального і ефективного власника з метою прискорення виведення економіки країни з кризи;

- виникнення нової психології власника в основній масі економічно активного населення,

- залучення додаткових надходжень до бюджету;

- стимулювання розвитку фондового ринку як механізму розподілу та перерозподілу капіталу;

- децентралізацію економіки, виникнення прогресивних механізмів управління;

- відновлення інтеграційних процесів у формах, що відповідають новим економічним умовам.

Проаналізувавши кількість підприємств Чернівецької області за формами власності, можна побачити, що за період 1998-2000р.р. загальна кількість підприємств по області зменшилась із 244 до 190, тобто на 18%. За досліджуваний період за формами власності склалася така ситуація: кількість підприємств приватної власності зменшилась на 64% (із 11 підприємств до 4); кількість підприємств колективної власності зменшилась на 17% (із 195 до 162); кількість підприємств державної власності зменшилась на 39% (із 36 до 22).

Найбільшу питому вагу в загальній кількості області займає колективна влас-

ність (біля 85%), а в межах колективної - акціонерні товариства (біля 40%).

Також намітилися тенденції до збільшення товариств з обмеженою відповідальністю (1998 р. - 11 підприємств, 1999 р. - 17, 2000 р. -30). Із аналізу можна зробити висновок, що збільшення кількості підприємств із обмеженою відповідальністю зумовлене порівняно нестабільною економічною ситуацією в країні, і дані товариства несуть обмежену матеріальну відповідальність на випадок банкрутства.

Зменшення кількості підприємств державної власності в загальній кількості підприємств Чернівецької області свідчить про поступовий перехід до інших форм власності, а повільний темп збільшення зумовлений, в основному, переходом до грошової приватизації, яка здійснюється в умовах інвестиційної кризи в Україні.

Характеризуючи масштаби приватизації, можна зазначити, що приватні підприємства в 1998 р. випускали 1,6% загального обсягу продукції Чернівецької області, в 1999 р. намітилася тенденція до зростання питомої ваги, яка склала уже 5% загального обсягу. На жаль, у 2000 р. зменшення обсягу склало 2%. Причиною зменшення може бути невпевненість підприємців у стабільності економічної ситуації в Україні, недосконалість законодавчої бази, корупція.

Враховуючи вищезгадані причини, доцільним є розгляд балансового прибутку підприємств і організацій області за формами власності, оскільки кінцевим показником ефективності роботи будь-якого підприємства є прибуток. Наведені дані дають змогу зробити висновки, що тенденція до зростання прибутку на підприємствах приватної власності, яка намітилася в 1999 р. (1998 р. - 123 тис. грн., 1999 р. - 3488 тис. грн.), знизилася в 2000 р. і прибуток склав 140 тис. грн.

Зокрема, збитковими виявилися підприємства сфери будівництва (89 тис.грн.), торгівлі та громадського харчування (-1216 тис. грн.). Причиною даного явища, на на-

шу думку, може бути недосконалою податкова політика держави, тобто зависока ставка податку, яка призводить до приховування прибутків.

Така ж тенденція до зниження прибутку спостерігається і на підприємствах колективної форми власності по Чернівецькій області: в 1999 р. прибуток склав 5088 тис. грн., а в 2000 р. - 14 тис. грн. Збитковими виявились підприємства, зайняті в таких сферах: сільському господарстві (1999 р. - -805 тис. грн.; 2000 р. - 2992 тис. грн.); транспорті (1999 р. - 2385 тис. грн., 2000 р. - 2054 тис. грн.); будівництві (1999 р. - 1019 тис. грн., 2000 р. - 3698 тис. грн.) та в інших сферах.

Прибутковими були підприємства промисловості (1999 р. - 16107 тис. грн., 2000 р. - 11591 тис. грн.) та організації фінансової сфери (1999 р. - 1229 тис. грн., 2000 р. - 327 тис. грн.).

Також збитковими виявились майже всі підприємства державної форми власності.

У періоді, що аналізується, розвиток як усієї промисловості Чернівецької області, так і підприємств та організацій окремих

А.А. КЛОЧКО,

Юридическая академия МВД,

г. Днепропетровск

форм власності підпорядковується майже одним і тим самим тенденціям:

- кількість підприємств державної форми власності зменшується, але дуже повільними темпами, тобто перехід до інших форм власності відбувається незадовільно. Така ситуація зумовлена недосконалим законодавством України, високим ризиком інвестування та досить великим періодом окупності інвестицій;

- недосконалою податковою політикою змушує приватних підприємців працювати в напівлегальних умовах, приховуючи прибутки і інші фінансові показники.

Література

1. Грущенко О. Напрямки трансформації відносин власності у перехідний період // Регіональна економіка. - 2001. - №3. - С.39.

2. Рубаник В. Трансформація власності // Віче. - 2002. - №3. - С.36.

3. Чечетов М. Поглиблення приватизації - шлях до економічного зростання // Урядовий кур'єр. - 2000. - 14 лип. - С.4.

МОДИФИКАЦИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ИНСТИТУТОВ И РАЗВИТИЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ ТЕОРИИ

Институциональное направление, выросшее на теоретической почве немецкой исторической школы (Шмоллер, Brentano), оформилось в конце XIX века в трудах английского экономиста Гобсона и американского ученого Т.Веблена и получило дальнейшее развитие в XX веке в трудах Ф.Перру (Франция), Д.Гелбрэйта, У.Ростоу (США) и других экономистов. Основные черты методологии институционализма, утверждающего примат социального под-

хода в экономической теории над узкоэкономическим, сводимы к следующим:

- холизм, предполагающий изучение экономики как единого целого, а не механической суммы индивидуальных хозяйств (в пику маржиналистам), поскольку экономика как целое - это нечто более высокое, рождающее своеобразную национальную экономику. Но общество дисгармонично,